

'אלא אם כן עשה לה מחיצה עשרה טפחים בין מלמעלה בין מלמטה בין בתוך אוגנו'. מבואר מרש"י ותוס' שאין גורסים תיבות 'בין מלמעלה', כי אין מועילה מחיצה אלא בתוך האוגן. אלא הגירסה 'בין מלמטה' – סמוך למים, 'בין מתוך אוגנו' – אף מופלג מהמים. ונראה שצריך להגיה בדברי התוס' 'יש ספרים שכתוב בהן 'בין מלמעלה בין מלמטה מתוך אוגנו'. וכ"ה בתורא"ש]. וכן גרס הרא"ה, וכ"כ בתור"פ. ובריטב"א נראה שגרס 'בין מלמטה בין מלמעלה (בתוך אוגנו)'.

'... ומר סבר מחיצה תלויה אינה מתרת'. טעם הדבר ש'גוד אסיק' אומרים ואילו 'גוד אחית' במחיצה תלויה אין אומרים, פרשו ראשונים, מפני שדרך בנין לבנותו מלמטה למעלה, לא מלמעלה למטה (עפ"י מאירי; המכתם).

כיצא בזה מובא בתורא"ש (בע"ב) הטעם לחלק בין מחיצת שתי מחיצות ערב (עתוס' להלן ד"ה מהו דתימא) – שדרך מחיצה להעשות בפסים עומדים ולא בשוכבים באויר.

'(ע"ב) רבי יהודה בשיטת רבי יוסי אמרה דאמר מחיצה תלויה מתרת'. גם לתנא קמא מחיצה תלויה מתרת בבור, אלא כך הפירוש: כמו שהקיל רבי יוסי במחיצה תלויה גבי יבשה, כך מיקל רבי יהודה בכותל שבין שתי חצרות (תוס' הרי"ד. וע' בש"ר ובשפת אמת).

'אלא מצאו סדינין פרוסין על גבי העמודים'. יש מפרשים שמצאום פרוסים על העמודים טפח והמשיכו לפורסם, שמוסיפים על אהל עראי בשבת (רא"ה וריטב"א).

למדנו מדבריהם שמותר להוסיף על אהל עראי, גם אם עשיית התוספת לבדה יוצרת הטר ובלעדי התוספת לא היה שייך אותו הטר, כגון כאן שאסור לטלטל במבוי ללא התוספת. ולפי זה נראה לכאורה שמותר להוסיף על דפנות הסוכה להשלים להכשר סוכה, כל שהיה טפח מבעוד יום (וכן דן להקל בדבר בספר מקראי קדש סוכות י, ב). ואולם הגרש"ז אויערבך זצ"ל (ע' שמירת שבת כהלכתה כד הערה קכו וב'תקונים ומלואים') הורה איסור בדבר, כי מסתבר ששונה סוכה שהתוספת שמכשירה מחדשת שם 'סוכה', וזהו הטעם שאסור להוסיף על הסכך כדי להכשירה (ע' במשנ"ב תרלז סק"א). וע' גם בשו"ת שבט הלוי ח"ו מט.

ולפי סברא זו יתכן שאסור כמו כן להדק מחיצת הסוכה המתנדנדת ברוח, באופן שעל ידי כן מכשירה לדופן [ומה שכתוב בשמירת שבת (כד הערה קכ) להתיר, זהו רק לפי מה שנקט שם להלן שאין חילוק בין מחיצת שבת לדופן סוכה, אבל לפי מה שחזר וכתב הגרש"ז"א בתקונים ומלואים לחלק וכו', אפשר יש להחמיר גם לגבי הידוק. הליכות שלמה סוכות ז הערה 1].

וצ"ע הלא גם כאן בתוספת על הטפח נתחדש שם 'מחיצה', ומגלן לחלק בין הדברים. עוד יש להעיר שלפי סברתו היה מקום לחלק בין תוספת על הסכך שמחדש שם 'סוכה' שהרי על שם הסכך היא קרויה, וכשמחתה מרובה אין כאן 'סוכה' (כמש"כ רש"י ריש מסכתין ובכ"מ), משא"כ תוספת על הדפנות אינו מחיל שם חדש אלא מכשיר.

ושמא יש לומר באופן אחר; הואיל והסכך או הדופן יהיו אסורים בטלטול לאותה שבת, שמוקצים הם למצוה ומיעדים לה – לכך אסור לעשותם בשבת שנחשב כעין קבע [כעין סברת ביטול כלי מהיכנו שאסור משום בונה, וכאן עדיף], משא"כ פריסת סדינים וכד' שאפשר להסירם. גם י"ל שהתירו לפרוס הסדינים לצורך מצות הרבים של הקריאה בספר, וכעין שמצינו בפוסקים (ע' שש"כ יז הערה קז) שהתירו למתוח חוט העירוב שנקרע, כשאין נכרי (וע"ע שפ"א ריש עירובין שצדד להתיר הנמכת קורת המבוי כדי למנוע מכשול טלטול).

דף יז

'ואי אשמעינן הני תרתי משום דסככן סכך כשר הוא'. כלומר כיון שמין סכך כשר הוא, לכך אינו

חוצץ בין הסוכה לדופן, 'אבל סוכה גדולה שהקיפה בדבר שאין מסככין בו דסככה סכך פסול הוא, אימא לא' כי מין בשאינו מינו חוצץ (עפ"י ריטב"א. וע"ע בשפת אמת).

'אמר רבה אשכחתינהו לרבנן...'. כיוצא בזה מצינו בעוד מקומות במאמרי רבה – בכתובות ז: קדושין מז: ב"ק פה. נדה כז. וכן מובא שלש פעמים בשם רבא (בביצה יט. ב"ק ז: ובנדה נג). ועוד. (ע' בציוני הרש"ש ובגליונות קה"י).

'בר מינה דההיא, דרב ושמואל אמרי תרוייהו משום דופן עקומה נגעו בה'. משמע שלפי רבה הסובר סכך פסול פוסל באמצע בארבע אמות, אין צורך לחידוש דין של 'דופן עקומה'. ועל פי זה כתבו הרמב"ן הרא"ה והריטב"א להכריע [כדברי הר"ף] שלהלכה סכך פסול פוסל בארבעה טפחים, שהרי הלכה זו של 'דופן עקומה' הוזכרה בכמה מקומות והרי לפי הדעה החולקת לא נתקבלה הלכה זו כאמור. ובה"ג פסק כרב וכלשנא בתרא דלהלן, שסכך פסול פוסל בארבע אמות. וכן הביא העיטור סיוע לדבריו מהירושלמי. וכן מובא ברי"צ גיאת בשם רב נטרונאי ורב צמח ורב ישראל כהן. וער"ן. ובארו האחרונים בכמה דרכים מדוע וכיצד נצרכת ההלכה של 'דופן עקומה' גם בהנחה שסכך פסול פוסל באמצע בארבע אמות;

בספר פני יהושע פירש שבאה ההלכה לומר שאפילו יש סכך פסול מן הצד עד פחות משמונה אמות – כשרה, שאנו רואים את הדופן מתעקמת עד פחות מד' אמות, והמשך הרי הוא סכך פסול שאינו פוסל פחות מד' אמות לאותה שיטה. והאחרונים הרבו לתמוה על כך, הלא שנינו וכן הדין מוסכם בכל מקום שסכך פסול פוסל מן הצד בארבע אמות, ואין אומרים שלש וחצי ממנו דופן עקומה והשאר סכך פסול שאין בו ארבעה טפחים – הרי שאין מחלקים את הסכך הפסול חציו לדופן וחציו לסכך (שפת אמת וערול"ג).

ובשפת אמת צידד שלדבריהם נצרכת ההלכה של 'דופן עקומה' מפני שבלעדיה היתה הסוכה פסולה בפחות מד' אמות מאחר ואין הדפנות מגיעות לסכך הכשר ולא שם סוכה עלה, ורק באמצע הסוכה אין לפסול בפחות מד' אמות (וע"ש דרך נוספת). ולפי סברה זו, באופן שאין אומרים 'דופן עקומה' [כגון כשאין הדפנות מגיעות לסכך – לדברי הר"ן], יש לפסול כשיש סכך פסול סמוך לדופן אפילו פחות מארבע אמות. ושם אף פחות מארבעה טפחים שהרי סכך פסול בין הדופן לסכך גרוע לדבריו מבאמצע. וע' באור הלכה ר"ס תרלב כמה שהביא מתשובת פנים מאירות שנראה שכשר.

אופנים נוספים בהצרכת ההלכה – ע' ערוך לנר; אור שמח סוכה ה, יד. עוד אפשר שלולא ההלכה של 'דופן עקומה', אם יש סכך פסול ארבע אמות שמקצתו בסוכה ומקצתו בחוץ מעבר לדופן – היתה פסולה מפני שיש בו שיעור חשוב ועל כן אף מקצתו יפסול את הסוכה בגלל חשיבותו – על כך באה ההלכה שרואים את הדופן מתעקמת פנימה ואין זה 'סכך פסול'. וכן מדויק לשון רש"י לעיל יד סע"ב, שרק בגלל 'דופן עקומה' יש להכשיר נטר רחב ארבעה שמקצתו חוץ לדופן.

עוד יש מקום ליישב, בדופן שהיא עקומה ממש כגון שהולכת בשיפוע, או מתעקמת ועולה כעין מדרגות כבר מגובה פחות מעשרה מהקרקע, שלכאורה אין נראה שיש כאן 'סכך פסול' שהרי דופן היא ממש, ועל כך נצרכת ההלכה לומר איוה שיעור עקימות אפשר ליתן לדופן. אכן, מהרמב"ן הרא"ה והריטב"א שנקטו שאין צריך להלכה של 'דופן עקומה' לדעה זו, מוכח שנקטו אחת משתיים, או שאף באופן זה יש לדון כסכך פסול, או שמה לדעתם באופן שכזה אף אליבא דאמת יתכשר בד' אמות, וההלכה לא נאמרה אלא בסכך פסול פחות מד' לראותו כדופן עקומה, אבל דופן עקומה ממש, אין בה שיעור לעוקם. וצ"ע. ותדע שאין לומר שאף בלא 'סכך פסול' צריך לשיעור עיקום הדופן, שאם כן אף בדופן העשויה מסכך כשר נאמר בה שיעור, והלא סתם שנינו שהעשויה בשיפוע כשרה (באופנים דלהלן יט: וע"ש ברא"ה שדופן העקומה העשויה מדבר הכשר, אף ביותר מד' כשרה) – ומוכח שאין שיעור לעקמימות דופן.

(ע"ב) 'לעולם דאית בהו ארבעה ומאי מצטרפין מצטרפין לארבע אמות מן הצד'. לפי מה שפרש רש"י במשנה את ההלכה של 'דופן עקומה', לראות את הסכך הפסול כאילו הוא חלק מהדופן המתעקמת ונכפפת למעלה (וכ"כ הר"ן והרא"ש, וכן כתב הר"א מן הדר בפירוש דברי הרמב"ם), יש להבין מדוע נצרכים לצירוף הנסרים כדי לפסול, הלא גם אם אינם מצטרפים סוף סוף הדופן רחוקה מהסכך הכשר וכיצד יתכן להכשירה [בשלמא כשדנים על 'מקום חשוב' כדי לפסול, כגון באמצע הסוכה, יש מקום לומר שנסרים נפרדים אינם מצטרפים להחשב מקום חשוב, אבל נסרים הרחבים ארבעה שהם סכך פסול, מדוע נצרכים לצירוף כאשר הם מפרידים בין הדופן לסכך].

יש מי שהביא מכאן סמך לדעת הראשונים שמפרשים 'דופן עקומה', שרואים את הדופן כמתקרבת ובאה עד לסכך הכשר, ולפי זה אפשר שרק 'מקום חשוב' של ד' אמות לא מאפשר לכותל 'להתקרב' לסכך, אבל אם היו הנסרים נחשבים כנפרדים אזי לא היה מקום חשוב להפריד בין הסכך לכותל (עפ"י בית מאיר. ע"ע במובא לעיל ד. בהגדרות השונות של 'דופן עקומה').

וצ"ל לדעת רש"י שלשון הגמ' 'מצטרפים' לאו דוקא אלא אגב לשון הברייתא 'סדינים מצטרפים' ודברי רבי יהודה 'נסרים אין מצטרפים' [שהכוונה באלו אף באמצע הסוכה], נקטו אף לר"מ לשון צירוף בנסרים.

דף יח

'אזיר שלשה בסוכה גדולה ומיעטו בין בקנים בין בשפודין – הוי מיעוט'. נקט בלשון זו ולא נקט 'אזיר וסכך פסול אין מצטרפים' כדי להשמיענו שאף על פי שכבר נפסלה הסוכה משום אזיר שלשה, עולה הסוכה מתורת פסול על ידי מיעוט האזיר בהנחת קנים או שיפודים (ר"ן).

בשפת אמת דן מדוע אין בהנחת הסכך הפסול משום 'תעשה ולא מן העשוי' או משום 'מעמיד' בסכך פסול, ע"ש. ונראה שאין זה 'מן העשוי' כי מ"מ מכשיר על ידי מעשה בסיכוך [וראיה לכך ממה שאמרו קציצתן זוהי עשייתן, והלא לעולם מעשה הקציצה נעשה במחובר, וברגע שנתלש הוא כבר עשוי. וי"ל].
וענין 'מעמיד' נראה שאינו שייך אלא בדבר המעמיד את הסכך במציאות ולא בגורם המכשיר אותו.

'האי צחנתא דבב נהרא... והאינדא דשפכי נהר איתן ונהר גמדא להתם – אסירא'. בענין חשש התערבות דגים טמאים במקומות שסתם דגים הניצודים טהורים – ע' במובא ביוסף דעת ע"ז לט.

'סיכך על גבי אכסדרה'. 'על גבי' לא עליה ממש אלא בסמוך לה, כמו ועל יו מטה מנשה (רי"ף). וגם אינו יוצא מידי פשוטו, שמניח קצה הסכך על גבי קירוי האכסדרה שאו פי התקרה בולט בסוכה וכמו שכתב רש"י, וכן פירש הרא"ש.

מהרש"ל פירש בדעת התוס' שעשה את האכסדרה עצמה לסוכה, וסיכך על גבה ממש. ומהרש"א דחה פירושו.

'סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין כשרה'. רש"י מפרש 'פצימין' – עמודים שאין ביניהם שלשה טפחים, ונחשבים דופן מתורת 'לבוד'. והר"ן פירש בדעת הרי"ף: שני פצימים העומדים משני צדי הדופן; באופן זה הכל מודים שאומרים 'פי תקרה יורד וסותם' על ידי הפצימים שבדופן.

(ע"ב) 'אפילו הפחית דופן אמצעי'. כבר עמדו התוס' על לשון זו, מדוע נקטו 'הפחית' ולא אמרו